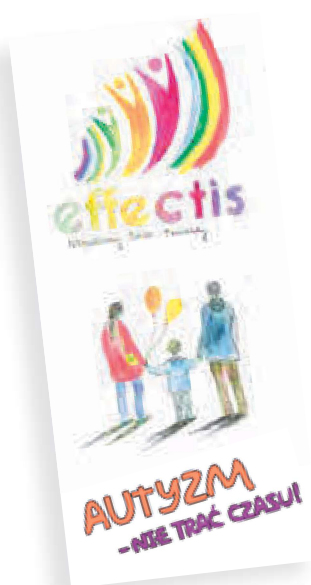

CHARAKTERYSTYKA DZIECI Z AUTYZMEM. JAK ROZWIJAĆ UMIEJĘTNOŚĆ ZABAWY U DZIECI Z TYM ZABURZENIEM?

Przed nami kwiecień, miesiąc wiedzy o autyzmie. Ustanowiony 2 kwietnia przez ONZ Światowy Dzień Świadomości Autyzmu rozpoczyna czas kampanii, akcji społecznych, konferencji, szkoleń, warsztatów, konkursów oraz innych fantastycznych aktywności. W tym wyjątkowym czasie jeszcze mocniej jednoczymy się z osobami autystycznymi ubierając się na niebiesko, zapalając niebieskie światła oraz organizując niebieskie marsze. Kampania ma na celu pomóc zrozumieć i uwrażliwić się na osoby z autyzmem, a osobom z autyzmem ułatwić życie wśród nas! Autyzm to nie choroba – to zaburzenie o podłożu neurologicznym. Pamiętajmy, że Autyzm jest wśród nas. Wystarczy go poznać i zrozumieć, aby zmienić świat osób z autyzmem na lepszy. W poniższym artykule scharakteryzujemy dzieci z zaburzeniami ze spektrum autyzmu (ASD) oraz powiemy jak rozwijać u nich umiejętność zabawy. Serdecznie zapraszam do lektury.

Mirosław Wiśniewski
oligofrenopedagog,
dyrektor pedagogiczny NPP Effectis

Autyzm jest całościowym zaburzeniem rozwoju. Ma to wpływ na wszystkie obszary funkcjonowania dziecka. Powoduje zaburzenia relacji społecznych i kontaktu oraz trudności z podporządkowaniem się regułom społecznym, które wynikają z braku ich zrozumienia. Większość dzieci z autyzmem nie mówi, nie komunikuje się gestem, ma trudności ze wskazywaniem, naśladowaniem oraz rozumieniem i wykonywaniem poleceń. Cechuje je brak lub ograniczenie rozumienia pojęć abstrakcyjnych. Nawet dobrze funkcjonujący autyści mają problemy z pragmatyką języka. Dodatkowo obserwuje się u nich zaburzenia zachowania – liczne stereotypy i rytuały, koncentrowanie się na niefunkcjonalnych właściwościach przedmiotów, skrajne formy zaburzeń koncentracji. Oczywiście podany powyżej opis funkcjonowania dziecka jest bardzo ogólny i niepełny. Każde dziecko z autyzmem prezentuje bardzo różny obraz funkcjonowania. Nasilenie poszczególnych objawów może być bardzo intensywne lub czasem (niestety znacznie rzadziej) bardzo dyskretne i ledwo zauważalne. Ponadto im starsze dziecko tym więcej można zaobserwować w jego zachowaniu zaburzeń wtórnych, będących konsekwencją autyzmu.

Dzieci z autyzmem charakteryzują m.in. zaburzenia interakcji społecznych. Są one manifestowane znacznym zaburzeniem zachowań niewerbalnych do regulacji interakcji (poprzez mimikę, kontakt wzrokowy, gestykulację) oraz brakiem relacji rówieśniczych. Obserwuje się brak emocjonalnej wzajemności tzn. dzieci nie reagują na emocje innych, nie modelują zachowań odpowiednio do społecznych oczekiwań. Charakterystyczny jest również brak dążenia do dzielenia wspólnego pola uwagi poprzez dzielenie się radościami, zainteresowaniami lub osiągnięciami z innymi ludźmi.

U tych dzieci bardzo wcześnie można dostrzec zaburzenia kontaktu społecznego. Dziecko może nie wyciągać rączek do mamy preferując wielogodzinne, samotne leżenie w łóżeczku, nie uśmiecha się na widok rodziców, nie prezentuje oznak niezadowolenia kiedy się oddalają. Są to jednak zachowania charakterystyczne dla wczesnej postaci autyzmu. Zdarza się również, że dziecko nie tylko nie dąży do kontaktu z matką, ale nawet aktywnie się przed nim broni np.: głośno płacze kiedy jest

brane na ręce lub jest całkowicie obojętne. U dzieci z późnym rozwojem autyzmu (po 12 miesiącu życia), dopiero po ukończeniu roku występuje unikanie i wycofywanie się z kontaktów społecznych, zarówno z matką, jak i z innymi osobami z otoczenia.

Izolacja dziecka z autyzmem jest szczególnie widoczna pomiędzy 3. a 5. rokiem życia. Staje się ona głównym źródłem stresu rodzicielskiego. Typowe spostrzeżenia rodziców to np.: „ono jest najszczęśliwsze kiedy jest samo”, „on zawsze patrzy przez ludzi”. Nabywanie doświadczeń i umiejętności społecznych w kontaktach z rówieśnikami jest bardzo istotnym zadaniem rozwojowym pomiędzy 3. a 5. rokiem życia. Dzieci z autyzmem nie są jednak zainteresowane zabawą z równolatkami, są oni ignorowani nawet jeśli w relacjach z dorosłymi z czasem następuje zwiększenie ilości kontaktu.

Wrażenie, że dzieci z autyzmem cechuje obojętność wobec ludzi, może być spowodowane zaabsorbowaniem tych dzieci czynnościami stereotypowymi. Są to np.: stereotypie ruchowe (np.: kiwanie się, machanie dłońmi), przywiązanie do niekonwencjonalnych rutyn lub rytuałów (np.: dziecko domaga się chodzenia tą samą drogą na spacer, źle znosi zmiany w rozkładzie dnia), uporczywe zaabsorbowanie fragmentami przedmiotów lub pochłanianie przywiązanie do jednego lub więcej stereotypowych wzorców zachowań. Analizując w autyzmie poziom umiejętności społecznych na tle innych zdolności obserwuje się ich znaczne obniżenie.

Zabawa – jej istotna funkcja w rozwoju

Zabawa i rozwój społeczny wzajemnie sobie służą i uzupełniają się. Zabawa opiera się na interakcji – zaczynając od powtarzania gestów i wczesnych kontaktów pomiędzy dziećmi a ich opiekunami, a kończąc na wykorzystujących wyobraźnię skomplikowanych zabawach dzieci w szkole. Biorąc udział w zabawach dziecko buduje poczucie własnej tożsamości, a poznawanie innych punktów widzenia kształtuje świadomość społeczną oraz uczy współdziałania, empatii czy szacunku do otaczających osób. Można wymienić bardzo wiele korzyści z zabawy. W trakcie zabaw dziecko rozwija

myślenie symboliczne. Pojawia się świadomość, że zabawki mogą reprezentować prawdziwe przedmioty. Takie używanie symboli pozwala dzieciom poznawać prawdziwy świat, uczy kontaktu z otoczeniem i tworzy w mózgu struktury wykorzystywane w rozwoju mowy. Dziecko sprawdza jak działają przedmioty, dostrzega skutek jaki przynoszą określone czynności, np.: auto toczy się po przechylonym torze, zastanawia się co się wydarzy, jeśli przeleje wodę z dzbanka do kubka. Zabawa daje możliwość wypróbowania trudnych dla dziecka, przerażających scenariuszy w bezpieczny sposób np.: „w pokoju zaczął się zły wilk, jak nas usłyszysz to nas zje...”. Bardzo cenne w rozwoju są zabawy tematyczne, w lekarza, dom, szkołę itp. Pozwalają one na obserwację oraz rozpoznawanie relacji między ludźmi. Uczą jak się zachować w różnych sytuacjach społecznych, pomagają dostrzec różnice pomiędzy nimi i dostosować adekwatny komunikat. Warto wprowadzać taniec, grę na instrumentach, rysowanie, lepienie z plasteliny. Tego rodzaju zabawa rozwija wyobraźnię i zdolności twórcze, podnosi samoocenę i umacnia dumę z własnych osiągnięć. Zaangażowanie dziecka w odgrywanie codziennych sytuacji z użyciem zabawek, wypróbowanie alternatywnych scenariuszy („Mama i dziewczynka idą na spacer, ojej dziewczynka się przewróciła... szybko po plaster...” albo „trzeba wezwać pogotowie” albo „...pocałujemy i wszystko będzie dobrze...”) pokaże dziecku różne możliwości rozwiązania trudnej sytuacji.

Zabawa ma wielkie znaczenie i trudno wymienić wszystkie powody by podkreślić jej wagę, bo dziecko nie zdaje sobie z nich sprawy – bawi się ono ponieważ po prostu tego chce. Instynktownie wchodzi w relacje z ludźmi i środowiskiem, a wpływające z tego dobre doświadczenie powoduje, że ma ochotę to powtarzać.

Zabawy i gry w autyzmie

Dzieci z zaburzeniami ze spektrum autyzmu borykają się z problemami, które w różnym stopniu, ale mają wpływ na jakość ich zabawy. Zaburzenia rozwoju mowy, problemy z mówieniem oraz rozumieniem znaczenia słów są barierą w nawiązywaniu relacji. Z kolei zaburzenia w kontaktach między-

ludzkich skutkują w niechęć do dzielenia się swoimi doświadczeniami, brak zrozumienia dla myśli, uczuć i intencji innych osób oraz ogólne trudności z odczytywaniem i interpretacją przekazów niewerbalnych, np.: mimiki twarzy czy tonu głosu. Dzieci z autyzmem mają problemy w korzystaniu z wyobraźni, trudność sprawia im zabawa na niby, mają problem z odczytywaniem znaczenia zmyślnych sytuacji, to może prowadzić do powtarzanych obsesyjnie czynności, których sens zna tylko samo dziecko.

Powyższe bariery dotyczą podstawowych sfer psychiki dziecka odpowiedzialnych za jego zdolność do uczestniczenia w zabawie. Mając to na względzie łatwo zrozumieć, że zagubione i zdeorientowane dziecko z autyzmem będzie poszukiwać ukojenia w wygodnych dla siebie czynnościach, którym nada znaczenie, które być może będzie znane tylko jemu, dla innych zaś będą to niepotrzebne lub nieadekwatne do sytuacji natręctwa.

U dzieci prawidłowo funkcjonujących zabawa rozwija się od prostych zabaw w samotności, poprzez zabawy równoległe do zabaw symbolicznych, w których biorą udział inne dzieci. Dzieci z zaburzeniami ze spektrum bawią się w samotności, prezentując nieprawidłowy wzorzec zabawy. Postukują przedmiotami, wprawiając je w ruch wirowy lub wkładają do ust. Często bawią się stereotypowo wmontowując lub wymontowując jakiś mechaniczny element przedmiotu. W zabawie nie wykorzystują lalek czy pluszowych misiów, częściej wybierają obiekty mechaniczne. Możliwość nawiązania przez dzieci autystyczne kontaktu z rówieśnikami jest ograniczona przez ich małe zdolności do modelowania.

Wchodzenie w relacje – początek zabawy

Zanim dziecko z autyzmem zacznie się z nami bawić, musimy tak zaaranżować sytuację, aby zrozumiało, że wspólne dzielenie przestrzeni może dać mu więcej radości niż izolacja i zamykanie się w swoim świecie bez względu na to jak niezręcznie może się na początku czuć. W celu zachęcenia dziecka do kontaktów warto obserwować kiedy wykazuje ono największą otwartość. Mogą to być

sytuacje kiedy jest łaskotane, kiedy słyszy muzykę lub gdy ktoś mu śpiewa, kiedy je coś co lubi, w kąpielu lub gdy leży na kocu. Istotne jest odnotowywanie takich momentów, w których dziecko jest odprężone, ponieważ takie chwile są okazją to zaprezentowania dziecku, że interakcja z innymi osobami niesie za sobą znaczenie oraz przyjemność.

W Niepublicznym Punkcie Przedszkolnym Effectis, placówce specjalistycznej dla dzieci z autyzmem specjaliści wykorzystują na początku proste zabawy np.: zabawę w „A kuku”. Terapeuta zasłania twarz rękoma i udaje, że znika, po czym odsłania ją i szeroko uśmiecha się do swojego podopiecznego mówiąc: „A kuku!”. Szczęśliwe dziecko, śmieje się i klaszcze. Zabawa wspomaga elementarne zdolności myślenia, wnioskowania oraz przewidywania. Dziecko ćwiczy i sprawdza, przekonuje się, że zasłonięta w tym przypadku osoba w innym przedmiot nie znika, a jedynie jest niewidoczna/y. Zrozumienie tej zależności jest głównym elementem pierwszego stadium rozwoju myślenia człowieka. Możemy zachęcić dziecko do dotknięcia naszej twarzy, w reakcji na dotyk starajmy się zareagować w sposób atrakcyjny dla dziecka (udawanie klaksonu odpowiedzi na naciśnięcie nosa lub pokazując język, gdy dziecko pogłaszcze nas po twarzy). W trakcie zabawy, którą dziecko bardzo lubi np.: łaskotanie warto zrobić długą przerwę i poczekać, aż dziecko samo zainicjuje kontakt – spojrzy lub pociągnie rękę w celu powtórzenia przez nas czynności. Kiedy już zaobserwujemy zachowanie dziecka w sytuacjach, w których nawiązuje kontakt, możemy szukać nowych sposobów komunikowania się.

Bardzo istotną aktywnością, którą warto rozwijać przez zabawę to wskazywanie palcem. Dzieci z autyzmem mają dużą trudność w zrozumieniu na czym polega ta czynność. Ma ona na celu nie tylko rozwijać w dziecku nowy element komunikacji, ale mamy tutaj również do czynienia ze stymulacją wzrokową oraz umiejętnością nazywania przedmiotów. Dzięki tej zabawie dzieci uczą się sygnalizować swoje potrzeby. Trudność wyrażenia swoich chęci przez dzieci niewerbalne często rodzi w nich frustrację. Wskazywanie palcem jest pierwszym krokiem w nauce komunikacji, jednocześnie jest to łatwiejsze do opanowania niż podążanie za czymś spojrzeniem. To bardzo istotne, aby dziecko

zrozumiało sens tej czynności oraz to jak wiele ma ona zastosowań. Aby ułatwić naukę wskazywania warto na początku położyć przedmioty na stole i pozwolić dziecku dotykać je palcem wskazującym, następnie je nazwać. Dzięki temu dzieci rozumieją, że wyciągnięty palec kieruje uwagę na przedmiot znajdujący się w pewnej odległości.

W NPP Effectis specjaliści często organizują zabawy z zapachami i smakami, które pozytywnie wpływają na poprawę dyskryminacji zapachów. Wąchanie niektórych zapachów wpływa na polepszenie umiejętności zapamiętywania i skupiania uwagi, z kolei inne mogą pomóc w uspokojeniu, relaksie czy zasypianiu. Rozmowa na temat skojarzeń dotyczących danego zapachu ćwiczy umiejętności językowe i komunikacyjne. Jeśli dziecko pomaga nam przy nalewaniu i nakładaniu źródeł zapachu ćwiczy swoją koordynację oko – ręka, zręczność, wzmacnia chwyt oraz umiejętność używania narzędzi.

Możemy wprowadzać do naszej zabawy atrakcyjne dla dziecka przedmioty jak baloniki, bańki mydlane czy piórka. Warto skompletować „skrzynię ze skarbami”, która będzie posiadała najbardziej skuteczne i motywujące do działania przedmioty. Każde dziecko ma swoje upodobania, więc należy bacznie obserwować jakie przedmioty są dla niego atrakcyjne, ale jednocześnie unikać tych, na których dziecko się fiksuje, ponieważ może to przyćmić potrzebę kontaktu.

mgr Sandra Burzańska
psycholog, logopeda

Artykuł opracowany został przez specjalistów z Niepublicznego Punktu Przedszkolnego „Effectis” „Effectis” Niepubliczny Punkt Przedszkolny dla dzieci z autyzmem Warszawa, Ursynów, ul. Pod Lipą 1, lok. nr 2 +48 505 868 502, www.effectis.edu.pl

„Effectis” – placówka powstała z inicjatywy doświadczonych i dobrze zorientowanych w temacie zaburzeń ze spektrum autyzmu rodziców, którzy zmagają się z zaburzeniem swojego dziecka na co dzień. W połączeniu sił z kadraj wykwalfikowanych terapeutów oraz specjalistów, powstało wyjątkowe miejsce, niosące pomoc dzieciom z ASD i ich rodzinom.